

Євроатлантичний вектор та перспективи інноваційного розвитку України

Рецензія на книгу «Євроатлантичний вектор України: національна доповідь / Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Національна академія наук України, 2019. 328 с.»

Щорічна Національна доповідь НАНУ – 2019 присвячена євроатлантичному вектору України та його можливостям. Монографію підготував колектив науковців під керівництвом академіка, доктора економічних наук, професора **Сергія Пирожкова**. До складу редакційної колегії увійшли відомі в Україні та за її межами науковці: доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України **Ірина Кресіна**, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України **Андрій Кудряченко**, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України **Олександр Скрипнюк**, кандидат політичних наук **Сергій Стоєцький**, доктор філософських наук, професор **Назім Хамітов**, доктор соціологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України **Микола Шульга**, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України **Юрій Шемшученко**.

Центральною ідеєю книги є євроатлантичний вибір України, шлях до нього й наслідки. Україна знаходиться на розлозі двох цивілізаційних спільнот, які перебувають у стані системної конкуренції: *євроатлантичної* та *євразійської*. Якщо євроатлантична цивілізаційна спільнота є динамічною і суперечливою єдністю протестантської та католицької цивілізацій, то євразійська – значною мірою православною. Однак євразійська цивілізаційна спільнота, центром якої себе позиціонує Росія, включає й інші ментальні елементи (мусульманський, буддистський тощо). З іншого боку, є країни з вираженою православною ментальністю, які тяжіють до євроатлантичного цивілізаційного простору (Болгарія, Греція, Молдова, Румунія, Україна). Тому, вважають автори, не можна ототожнювати православну й євразійську цивілізації. Сучасна євроатлантична цивілізація демонструє інноваційний, а євразійська – мобілізаційний типи розвитку. Перший тип розвитку означає гідну самореалізацію людини, вільне продукування ідей та їх втілення без примусу, репресивності й саморепресивності; мобілізаційний тип – це рух «згори» планів і стратегій, авторитаризм і репресивність щодо тих, хто виявляє незгоду чи бодай хоче дискутувати.

Знаходження України на межі євроатлантичної та євразійської цивілізаційних спільнот є ані випадковим, ані тимчасовим. Здатність бути суб'єктом історії – мати власний цивілізаційний проект і втілювати його – залежить від здатності продуктивно взаємодіяти з обома спільнотами.

Тривалий час Україна була розділеною і переважно включеною в євразійську цивілізаційну спільноту. Саме тому євроатлантичне спрямування України не зводиться лише до членства в Євросоюзі чи НАТО, це значно складніший процес ментально-цивілізаційних перетворень, що означає здобуття та розвиток суб'єктності як реалізації інноваційної моделі розвитку в усіх сферах суспільного життя, втілення цивілізаційного проекту гідної самореалізації людини, перехід від соціоцентризму до людиноцентризму. Ці ідеї продовжують методологічний підхід метаантропологічного потенціалізму, що був розроблений академіком Сергієм Пирожковим та професором Назімом Хамітовим ще у 2016 р. (Національна доповідь «Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії», інші публікації), і який корелює з методологічною й світоглядною стратегією людиноцентризму, запропонованою академіком **Василем Кременем**.

Згідно зі вказаним підходом, євроатлантичний вектор України передбачає не просто географічний, геополітичний або навіть цивілізаційний рух у напрямі Європи чи Євроатлантики, а передусім – цивілізаційну взаємодію з європейською та євроатлантичною спільнотами на основі партнерства і забезпечення національних інтересів. Це дає підстави вважати, що головним критерієм конструктивності євроатлантичного вектора є посилення суб'єктності країни.

Тому надзвичайно важливо створити сприятливе середовище для інтелектуалів, які демонструють гуманістичне мислення і критичне ставлення, та політиків, які б стали осердям громадянського суспільства у формуванні національно особливих громадянсько-політичної ідентичності.

Автори переконливо доводять, що існує виражена світоглядно-ціннісна спорідненість України й євроатлантичної спільноти на рівні цінностей особистості, її свободи, толерантності та гідності, укорінених у спільній християнській етиці. Саме на цій основі в Україні можливе органічне прийняття економічної свободи, ринкової економіки та правової держави в органічному поєднанні з громадянським суспільством. Водночас зазначені цінності відрізняються способами прийняття і легітимізації. Тому способом інтеграції у цю спільноту і чинником взаємодії з нею може бути християнський гуманізм як світоглядний принцип. Цей різновид гуманізму репрезентує світоглядні цінності християнської цивілізації, які стають основою продуктивного діалогу між партнерами, опонентами і навіть противниками як у межах цієї цивілізації, так і поза її меж. Такий гуманізм об'єднує у партнерську цілісність православну, католицьку (південноатлантичну) й протестантську (північноатлантичну) цивілізації. В цьому його величезна значущість, враховуючи протистояння й конфлікти в межах цього світу.

Європейський гуманізм має відлуння саме християнського світогляду, який не дає йому стати просто раціоналізмом і прагматизмом. Важливо усвідомити, що гуманізм без означення «християнський» може набувати класове чи етнічне забарвлення, поступово дрейфуючи у світоглядний простір комунізму чи фашизму – це яскраво й безжально показала історія Європи ХХ століття. Саме це дозволяє говорити про продуктивність християнського гуманізму як світоглядного принципу, який духовно споріднює Україну з будь-якою європейською країною. Це дає підстави стверджувати, що християнський гуманізм постає в якості духовно-культурного мосту між Україною й євроатлантичною та євразійською цивілізаційними спільнотами, що запобігає конфліктності, при цьому посилюючи, а не ослаблюючи нашу суб'єктність. Така модель взаємодії «потребує глибокого осмислення та сутнісної модернізації всієї духовно-гуманітарної сфери». Це значною мірою завдання науковців у галузях релігієзнавства, філософії, історії, права. Однак це й завдання філософських письменників, публіцистів, блогерів, режисерів, акторів, художників і священників – всіх тих, хто має більший вплив на суспільну свідомість і позасвідоме.

Світоглядна єдність України та євроатлантичної спільноти на рівні цінностей є передумовою більш широкого цивілізаційного єднання. Це означає втілення інноваційного розвитку у всіх сферах – від ду-

ховно-культурної до політичної та економічної. Можливі два способи актуалізації такого розвитку: зовнішній та внутрішній. Перший означає політику і практику міжнародного кредитування й інвестування, другий – опертя на власні сили й ресурси в інноваційній діяльності. Очевидним мінусом першого способу є залежність від зовнішніх партнерів – кредиторів та інвесторів, які у будь-який момент можуть змінити свої плани, розхитуючи суб'єктність України, а другого – замкненість, втрата статусу відкритого суспільства, що в глобалізованому світі є непродуктивним. Для успішного інноваційного розвитку України як повноцінного суб'єкта

у взаємодії з євроатлантичною спільнотою потрібен розумний баланс і консолідація політики опертя на власні сили і політики міжнародних інвестицій у тих пропорціях, які найбільше відповідають національним інтересам і сприяють посиленню суб'єктності Української держави.

Аналізуючи можливі небезпеки для України на шляху євроінтеграції, дослідники зазначають, що недостатній економічний і технологічний рівень розвитку України при незбалансованому зближенні з ЄС може призводити до подальшого відтоку кваліфікованої та креативної частини населення, а також до перетворення України на джерело сировини для розвинутих країн. Нам не варто записувати будь-які європейські країни до однозначних «друзів України», кожна з них має свої національні інтереси. США демонструють більш стабільну підтримку України, проте ця підтримка також детермінована національними інтересами, які можуть змінюватися.

У доповіді робиться цілком закономірний висновок, що Росія вбачає в Україні глибинно споріднену частину євразійської цивілізаційної спільноти і категорично не хоче відпускати її у західноєвропейський і тим більше євроатлантичний цивілізаційний простір. Останній сприймається нею вже не як партнерський чи інакший, а як чужий, більше того, ворожий, що було характерно для часів «холодної війни». Це й посилює на території України гібридну війну, яка, принаймні в інформаційних вимірах, експортується на Захід. Таке протистояння може пожевалявати американські політичні еліти, але глибоко непокоїть політичні еліти «ядра» Євросоюзу.

Вплив гальмівних чинників євроінтеграції України та безпеки, які виникають на цьому шляху, не повинні означати відмову від цивілізаційної взаємодії з Європою на догоду Росії. Інша справа, що європейський та євроатлантичний вектори України мають здійснюватися дуже виважено, бути результатом органічного інноваційного розвитку в економіці, політиці, освіті, науці, духовно-творчій сфері, а не реалізовуватися мобілізаційно-командними методами.

Справжня євроінтеграція – це щоденне створення умов для гідної самореалізації людини, піднесення ролі громадянського суспільства, яке не підкорене державі й не вступає з нею в антагонізм, а знаходить збалансовану взаємодію. Саме на цьому шляху можливе розкриття всіх потенційних перспектив як особистості, так і держави, що є основою посилення суб'єктності країни у світі, а відтак – підвищення рівня її суверенітету. При цьому треба пам'ятати, що не

ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ВЕКТОР УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА ДОПОВІДЬ

самореалізація людини існує заради суверенітету, а саме суверенітет – задля особистісної самореалізації. Лише така світоглядна трансформація суспільної свідомості, помножена на цілеспрямовану інноваційну діяльність, здатна відкрити для України євроатлантичний цивілізаційний простір.

У дослідженні зроблено закономірний висновок, що поняття «євроатлантичний вектор України» є ширшим, ніж «євроінтеграція України» чи «євроатлантична інтеграція України». Євроатлантичний вектор нашої країни передбачає не просто входження «під парасольку» союзів або альянсів, а передусім якісні інноваційні зміни в українському суспільстві, які є органічними для нашої ментальності й сенс яких – у підвищенні суб'єктності нашої країни у світі і реальному покращенні життя людей.

Дослідники подали ясну й лаконічну формулу конструктивної стратегії євроатлантичного вектора: від інноваційного розвитку у взаємодії з міжнародними партнерами на основі спільних цінностей та з урахуванням динаміки їх геополітичних інтересів – до інтеграції в якості суб'єкта в євроатлантичну й світову спільноту. На цій основі робиться висновок, що членство України у будь-яких міжнародних союзах чи альянсах повинно спиратися на чітке усвідомлення динаміки національних інтересів як нашої країни, так і наших партнерів. Безумовним критерієм продуктивності такого членства є посилення суб'єктності нашої країни і покращення рівня життя її громадян.

Отже, автори переконливо доводять, що у сучасному мінливому світі, де часто зневажаються установлені норми міжнародного права з боку деяких геополітичних гравців, наростає економічне протистояння між країнами з найбільш могутніми економіками, посилюються імперські амбіції Росії, Україна повинна послідовно втілювати політику поглиблення своєї цивілізаційної суб'єктності, що й передбачає нині виражений акцент на євроатлантичному векторі розвитку.

Раджу всім уважно ознайомитися з цим непересічним дослідженням, яке переконливо доводить, що українська гуманітаристика здійснює практичний поворот і гідно задає методологічні й світоглядні орієнтири для нашої країни. Чекаємо на наступну Національну доповідь!

Світлана КРИЛОВА,
завідувач кафедри культурології
та філософської антропології
НПУ імені М.П. Драгоманова,
доктор філософських наук, професор,
Віце-президент Асоціації
філософського мистецтва